

Спеціалізованій вченій раді Д 17.127.01

Класичного приватного університету

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора,
завідувача кафедри державного управління, публічного адміністрування
та регіональної економіки Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця Гавкалової Наталії Леонідівни на
дисертаційну роботу
Зеркаль Анастасії Вікторівни
на тему «Управління персоналом підприємства на засадах
комерційної свідомості: теорія, методологія, практика»
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами
економічної діяльності)**

Актуальність теми дисертаційної роботи. Сучасні умови функціонування підприємства вимагають від керівництва нових підходів до управління персоналом адже успіх діяльності залежить від людського фактора, що відіграє ключову роль в інтелектуалізації та інформатизації виробництва. Для того щоб досягти ефективних результатів в роботі з персоналом, необхідно використовувати інноваційні методи управління, без яких доволі складно реалізувати програми роботи з персоналом на підприємствах. В сучасному суспільстві існує багато методів управління персоналом підприємства, успіх реалізації яких багато в чому залежить від рішень самого керівника та рівня комерційної свідомості персоналу.

Одним з найбільш значущих показників управління підприємством є ефективне використання людських ресурсів як основного капіталу

підприємства. Існує три умови за яких інновації у сфері управління персоналом будуть ефективними та орієнтованими на довготермінову перспективу: інновації базуються на принципах, що кидають виклик традиційному управлінню; має бути системність впроваджень, що включають велику кількість методів і процесів; інновації є частиною безперервного процесу нововведень.

Саме тому поставлена мета дисертаційної роботи лежить в площині розробки концептуальних, теоретико-методологічних та методико-прикладних засад забезпечення ефективного управління персоналом підприємств на основі формування й розвитку його комерційної свідомості.

Для досягнення мети дослідження поставлено та вирішено завдання щодо дослідження понятійно-категорійного апарату комерційної свідомості персоналу підприємств на засадах систематизації концепцій, моделей і підходів управління персоналом із виокремленням ознак та особливостей таких процесів; визначення інструментарію управління формуванням комерційної свідомості персоналу підприємств; проведення системно-цільового аналізу поведінкових компетенцій персоналу підприємств у розрізі комерційної свідомості; визначення особливостей моделювання та проектування комерційної свідомості персоналу на ґрунті формування поведінкових компетенцій і побудови структурно-логічної моделі управління комерційною свідомістю персоналу; організаційно-поведінкової моделі компетентісного підходу до розвитку комерційної свідомості персоналу підприємства; діагностики сучасного стану комерційної свідомості персоналу підприємств; розробки інтеграційних критеріїв впливу на формування комерційної свідомості; визначення факторів мотивації керівників щодо формування комерційної свідомості персоналу; розробки методу рейтингового оцінювання впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на процес і результативність формування комерційної свідомості з урахуванням особливостей ведення бізнесу в Україні; розробки концептуальної моделі визначення ефективності

комерційної свідомості персоналу підприємств; розвитку інструментарію для розрахунку ефективності комерційної свідомості персоналу; визначення послідовності процесів моделі формування та розвитку комерційної свідомості персоналу з визначенням обов'язків з формування комерційної свідомості різних категорій персоналу підприємства; визначення впливу навчання та розвитку персоналу підприємств на формування його комерційної свідомості; факторного аналізу комерційної свідомості персоналу підприємства та різних аспектів роботи, пов'язаних із мотивацією, і розглянути взаємозв'язок між комерційною свідомістю, мотивацією та прихильністю персоналу; розробки та обґрунтування когнітивної моделі і сценаріїв розвитку ефективності використання потенціалу персоналу підприємства на основі розвитку комерційної свідомості персоналу.

Об'єктом дослідження обрано процес ефективного управління персоналом на основі формування комерційної свідомості персоналу промислових підприємств.

Предмет дослідження складають теоретико-методологічні й практичні засади формування складників процесу та оцінювання результативності формування комерційної свідомості персоналу промислових підприємств.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами та темами.

Дисертаційна робота виконана в межах плану науково-дослідних робіт:

- Класичного приватного університету 2015–2020 рр., зокрема, за темами: кафедри економіки «Формування механізмів стабілізації функціонування промислових підприємств на засадах антикризового управління» (державний реєстраційний номер 0106U010589), де авторкою визначено й обґрунтовано інструментарій управління формуванням комерційної свідомості та проведено структурно-цільовий аналіз поведінкових компетенцій персоналу в розрізі комерційної свідомості; «Методологія оцінки ефективності діяльності підприємств з корпоративним управлінням» (державний реєстраційний номер 0109U001276), де авторкою розроблено методологію формування комерційної свідомості персоналу

промислових підприємств на основі впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища й особливостей ведення бізнесу в Україні; кафедри фінансів, обліку та оподаткування «Науково-методичне забезпечення фінансово-економічних процесів» (державний реєстраційний номер 0116U004350), де авторкою розроблено й обґрунтовано моделі розвитку комерційної свідомості персоналу промислових підприємств.

- Громадської наукової організації «Фінансово-економічна наукова рада» 2018 р. за темою «Управління економічною ефективністю діяльності підприємств» (державний реєстраційний номер 0118U000786), де авторкою запропоновано методологію визначення ефективності управління персоналом з урахуванням складників комерційної свідомості та інструментарій для розрахунку ефективності комерційної свідомості персоналу.

Ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, авторефератом та науковими публікаціями автора дає підстави для визнання того, що теоретико-методологічні положення, практичні висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, є достовірними.

Достовірність теоретичних узагальнень, висновків та рекомендацій забезпечується обраними міждисциплінарним та системним підходами, а також загальнонауковими та спеціальними методами дослідження, серед яких термінологічний аналіз; метод теоретичного узагальнення; методи дослідження операцій і теорії прийняття рішень; структурно-цільовий аналіз; економіко-математичне моделювання; методичні підходи до оцінювання рівня комерційної свідомості; метод парних порівнянь на основі багатомірного шкалювання; експертний метод; метод багатокритеріального оцінювання; абстрактно-логічний метод; метод системного та факторного аналізу; когнітивне моделювання та сценарний аналіз.

Інформаційну базу дослідження становлять праці українських і закордонних науковців з проблем забезпечення розвитку управління персоналом, формування та розвитку комерційної свідомості; звітність і дані управлінського обліку промислових підприємств України; результати анкетного опитування менеджерів та фахівців суб'єктів господарювання; нормативно-правові акти України, які стосуються регулювання господарської діяльності й інтелектуальної власності; інтернет-ресурси; матеріали періодичних видань і міжнародних оглядів та інші довідково-інформаційні джерела, які роблять наукові положення та практичні рекомендації достатньо обґрунтованими.

Про достовірність та достатню обґрунтованість положень та висновків дисертації свідчить і їх оприлюднення в наукових публікаціях, виступи на міжнародних конференціях, а також використання розробок автора в діяльності владних публічних інститутів та підприємств, що підтверджується відповідними довідками.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи. Елементи наукової новизни поглиблюють теоретико-методологічні та прикладні засади управління персоналом на основі формування та розвитку комерційної свідомості персоналу підприємств.

Серед значимих наукових здобутків, які визначають ексклюзивність проведеного дослідження, є розроблена автором концептуальна модель визначення ефективності комерційної свідомості підприємства, яка ґрунтується на виявленні пріоритетів комерційної свідомості та кількісних показниках за окресленими пріоритетами; враховує показники маркетингової позиції підприємства, систему управління та індивідуальної діяльності різних категорій працівників; забезпечує механізм оцінювання економічного впливу від зміни ключових показників і формування методів розрахунку економічних ефектів залежно від обраних показників; зорієнтована на проєктування, планування й проведення організаційно-економічних заходів покращення комерційної свідомості на основі виділених пріоритетів та

особливостей фінансування, експертне оцінювання впливу впроваджених заходів і визначення ефективності впливу комерційної свідомості на результати діяльності підприємства (С. 312-336).

Автором розроблено концептуальний підхід до діагностування комерційної свідомості персоналу підприємств, що забезпечує визначення переліку специфічних факторів управління персоналом та особливостей їх впливу на процес формування комерційної свідомості; включає декомпозицію критеріїв оцінювання процесу формування комерційної свідомості щодо виконання цільових управлінських функцій з урахуванням корпоративного стилю керівництва та індивідуальних ділових якостей керівника (С. 207-221).

Зеркаль Анастасія Вікторівна пропонує метод рейтингового оцінювання результативності формування комерційної свідомості, який включає розрахунок її рівня на підставі експертної оцінки серед однотипних підприємств за системою якісних і кількісних показників з урахуванням вагових коефіцієнтів, обчислення яких ґрунтується на групуванні за узагальненими критеріями та визначенні комерційної свідомості на основі багатомірного шкалування, що передбачає їх попарне порівняння з позицій пріоритетності (С. 279-290).

В роботі обґрунтовано методологію формування комерційної свідомості персоналу підприємств з урахуванням впливу системи факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, яка: забезпечує визначення рівня комерційної свідомості персоналу підприємств та здатність ідентифікації її особливостей, зважаючи на специфічні умови ведення бізнесу в Україні; включає алгоритм вимірювання рівня сформованості комерційної свідомості та оцінювання діяльності персоналу, заснований на встановленій послідовності процесів, стратегічні орієнтири якого полягають у забезпеченні економічної ефективності діяльності підприємств за умови максимізації використання потенціалу працівників, їх соціальної ефективності в напрямі соціально орієнтованого управління; використовує метод системно-цільового аналізу

поведінкових компетенцій персоналу підприємств у розрізі комерційної свідомості, який ґрунтується на визначенні рівнів прояву поведінкових компетенцій, беручи до уваги негативні фактори прояву для кожної окремої компетенції персоналу підприємства (С. 129-172, 186-187).

На увагу заслуговують пропозиції автора щодо вдосконалення:

– інструментарію управління формуванням комерційної свідомості персоналу, який, на відміну від існуючих, враховує специфіку функціонування вітчизняних підприємств, український менталітет та поведінкові компетенції персоналу, розмежовує інструменти формування й розвитку комерційної свідомості на два рівні: окремого працівника та підприємства (С. 175-176);

– система діагностики результативності формування комерційної свідомості персоналу підприємств на основі експертного оцінювання, яка, на відміну від діючих, враховує якісні й кількісні інтегральні показники, механізм прогнозування значення результативних показників розвитку підприємств та ідентифікації переваг і недоліків типу комерційної свідомості персоналу, що переважає на підприємстві на момент ідентифікації (С. 279-281);

– організаційно-поведінкова модель компетентнісного підходу до розвитку комерційної свідомості персоналу підприємства, яка, на відміну від існуючих, враховує ключові компетенції, спрямовані на досягнення продуктивності праці, ефективне виконання професійних функцій працівником і підвищення ефективності діяльності підприємства завдяки формуванню комерційної свідомості (С. 186-187).

Автор дисертаційної роботи приділила увагу особливостям процесу моделювання та проектування комерційної свідомості персоналу на ґрунті формування поведінкових компетенцій і структурно-логічна модель управління комерційною свідомістю персоналу, яка має три основні складники: цільовий, інформаційно-змістовний, організаційний, – а також включає заходи з управління розвитком комерційної свідомості відповідно до

кожного складника із забезпеченням взаємозв'язку компетентісно-орієнтованих цілей і завдань з управління персоналом, оцінювання комерційної свідомості та створення ефективної системи підготовки, перепідготовки й навчання персоналу (С. 172-180).

Беззаперечним здобутком автора є запропонований підхід до розробки інтеграційних критеріїв впливу на ефективність роботи персоналу та формування комерційної свідомості персоналу підприємств з урахуванням економічних, соціально-психологічних, професійно-організаційних складників і показники інноваційного потенціалу, рівня соціальної забезпеченості й динаміки адаптації нових співробітників, обґрунтованості рішень, що забезпечує можливість комплексного оцінювання комерційної свідомості персоналу підприємств і свідомого вибору вектора її вдосконалення (С.258-263)

Автором запропоновано методичний підхід до оцінювання факторів мотивації керівників щодо формування комерційної свідомості персоналу підприємств, який забезпечує вимірювання унікальної системи стимулювання та мотивації для різних категорій керівників з урахуванням особливостей їх характеру, результатів роботи і професійних якостей (С. 241-257).

Особливе значення з позицій забезпечення ефективного управління має запропонований автором процес застосування навчання й розвитку персоналу і його впливу на формування комерційної свідомості персоналу підприємств та особливостей використання різних методів розвитку комерційної свідомості персоналу підприємств, що ґрунтується на опитуванні керівників підприємств та менеджерів з управління персоналом, удосконаленні поточної практики навчання й розвитку персоналу з урахуванням потреб у навчанні на індивідуальному рівні працівника та підприємства загалом з проведенням оцінювання результатів навчання (С. 354-371).

З використанням апарату економіко-математичного моделювання в роботі побудовано когнітивну модель ефективності використання потенціалу персоналу підприємства на основі розвитку комерційної свідомості персоналу з урахуванням елементів когнітивної карти впливу факторів зовнішнього й внутрішнього середовища, що було поділено на категорії: цільові фактори, фактори-індикатори та керівні фактори – і є підґрунтям для сценарного аналізу, який дає змогу визначити вплив цих факторів на потенціал працівників та формування комерційної свідомості, спрогнозувати можливі сценарії й обрати той, що має позитивний ефект на управління персоналом підприємства (С. 398-412).

В контексті дослідження результативності здобувач пропонує факторний аналіз взаємозв'язку між комерційною свідомістю, мотивацією та прихильністю персоналу з урахуванням бізнес-процесів підприємства, умов для професійного розвитку й самовдосконалення людських ресурсів, що базується на індивідуальному сприйнятті працівником свого членства в команді, емоційної належності до колективу та підприємства, відсутності альтернативи працевлаштування при звільненні, лояльності до підприємства й особистого ставлення до звільнення (С. 383-395).

Науково-практична значимість результатів дослідження.

Науково-практична значимість проведеного дослідження полягає в тому, що розробки та положення дисертації дають змогу підвищити ефективність управління персоналом підприємства на засадах комерційної свідомості.

Результати аналізу теоретичних матеріалів і методичних положень, викладених у дисертації, доведено до стадії використання їх у практичній діяльності, а саме: Комітетом з питань економічного розвитку Верховної Ради України (довідка № 04-16/28-21/7749 від 14.01.2020); Головою підкомітету з питань промислової політики Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку, народним депутатом України Є. В. Шевченком (довідка № 04-16/77 від 06.12.2019); ПрАТ «Дніпроспецсталь» (довідка № 102/3н-4 від 28.01.2020);

ПрАТ «Карлсберг Україна» (довідка № 01.2-236 від 03.03.2020); ТОВ «РУШ» Лінія магазинів EVA (довідка № 12.2/161 від 26.02.2020); ТОВ «ЕЛІЗ» (довідка № Б-12 від 13.11.2019); ТОВ «Нобель-Агрохім» (довідка № 15 від 23.01.2020); ТОВ «ЗАПОРІЖРЕТЕЙЛ 2017» (довідка № 20-12 від 22.10.2019); ТОВ «Аламак» (довідка № 16.2/5 від 28.11.2019); ТОВ «Виробничо-торговельна фірма “Еліз”» (довідка № 256 від 18.12.2019); ТОВ «СІЧ-98» (довідка № 63 від 30.10.2019).

Методичні розробки та пропозиції використані в навчальному процесі при підготовці й викладанні дисциплін «Корпоративне управління», «Економіка підприємства», «Підприємництво та бізнес-культура» в Класичному приватному університеті (довідка № 26/19 від 26.11.2019); дисциплін «Основи економіки і бізнесу», «Основи управління ІТ проєктами» у ПЗВО «Дніпровський технологічний університет ШАГ» (довідка № 37-19/20 від 18.02.2020); дисциплін «Корпоративна айдентика та брендінг», «Управління програмними проєктами» у Комп'ютерній Академії «ШАГ Дніпро» (довідка № 20/06/53 від 23.06.2020).

Повнота викладу в публікаціях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Положення наукової новизни, висновки та рекомендації, які сформульовано в дисертації, одержані автором апробовані на достатньому рівні.

Основні наукові результати та висновки дисертації викладено в 48 наукових працях, із них: 1 – одноосібна монографія, 2 – колективні монографії, 2 – закордонні колективні монографії; 26 – статті в наукових фахових виданнях, у тому числі 19 у фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз даних; 7 – статті в періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу (у тому числі 1 – у виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection, та 1 – у виданні, проіндексованому в базі даних Scopus); 17 –

матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій – 40,73 д. а., особисто автору належать 38,76 д. а.

Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України щодо публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Зауваження до змісту й оформлення дисертаційної роботи. Оцінюючи позитивно дослідження автора, слід констатувати, що воно не позбавлене певних зауважень та дискусійних положень.

1. На рисунку 1.8. Основні сутнісні характеристики впливу персоналу на управління комерційною свідомістю автор пропонує складову «Ідентичність підприємства та його персоналу». Потребує додаткового пояснення, що автор розуміє під цим поняттям.

2. На рисунку 1.14. Модель комерційної свідомості автор пропонує розглядати «Національні особливості організаційної поведінки», однак з тексту дисертації незрозуміло, що саме має на увазі автор та як ці особливості впливають на модель комерційної свідомості.

3. На рис. 2.1. Алгоритм формування моделі розвитку комерційної свідомості персоналу на основі компетентісного підходу автор пропонує «Використання інформаційних систем для проведення оцінювання». Яких саме систем або програмних продуктів? Хто має проводити це оцінювання та з якою періодичністю?

4. Підтримуючи проведення автором оцінку якостей керівників підприємств, що впливають на формування комерційної свідомості персоналу підприємств (рис. 3.2), зауважимо, чи виявлено особливості особистості керівника, що впливають на формування комерційної свідомості?

5. У таблиці 4.2 серед факторів, що впливають на ефективність роботи персоналу підприємств автор наводить «Неефективність впливу держави на систему підготовки кадрів». Яким чином, на думку автора, має відбуватися цей вплив?

6. У таблиці 5.13. Взаємодія між комерційною свідомістю та різними аспектами роботи як фактор мотивації автором зазначається «Визнання». Потребує пояснення чи для всіх категорій працівників має значення цей фактор

7. У таблиці 5.15 серед Елементів когнітивної карти впливу внутрішнього середовища на ефективність використання потенціалу персоналу підприємства на основі розвитку комерційної свідомості автором зазначається автором зазначаються «Інвестиції в сферу матеріально-технічного та кадрового забезпечення». Потребує додаткового пояснення які саме інвестиції має на увазі автор.

8. На нашу думку автором недостатньої уваги приділено розкриттю змісту елементів когнітивної карти впливу зовнішнього і внутрішнього середовища на окупність витрат роботодавця на формування ефективно діючого відділу розвитку персоналу підприємства (табл.5.19).

Висловлені зауваження в цілому не знижують наукову цінність та практичну значимість дисертації і можуть бути підґрунтям для подальших авторських досліджень.

Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів».

Дисертація Зеркаль Анастасії Вікторівни на тему «Управління персоналом підприємства на засадах комерційної свідомості: теорія, методологія, практика» написана діловою українською мовою з авторським стилем розкриття її змісту, матеріал викладено грамотно з використанням наукової фахової термінології. Характеризується цілісністю, змістовною завершеністю, логічною послідовністю викладення матеріалу, чіткістю та достовірністю, візуалізацією подання матеріалів дослідження.

Дисертаційна робота відповідає паспорту спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) і вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ від 24 липня 2013 року № 567 зі змінами і

доповненнями, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р. та вимогами інших нормативних документів Міністерства освіти і науки України.

Автореферат відображає основні положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи. Наукові положення мають достатній рівень обґрунтованості, їх достовірність і новизна є об'єктивними.

Загальний висновок. Дисертація Зеркаль Анастасії Вікторівни на тему «Управління персоналом підприємства на засадах комерційної свідомості: теорія, методологія, практика» є завершеним самостійним дослідженням, характеризується науковим та прикладним обґрунтуванням поставлених завдань, відповідає встановленим вимогам нормативних документів, дозволяє вирішити важливу наукову проблему – забезпечення ефективного управління персоналом підприємств на основі формування й розвитку його комерційної свідомості, а її автор Зеркаль Анастасія Вікторівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

завідувач кафедри державного управління,
публічного адміністрування
та регіональної економіки
Харківського національного
економічного університету ім. С. Кузнеця,
доктор економічних наук, професор,

Заслужений економіст України

Н.Л. Гавкалова